

Frumlag og fall að fornu og nýju

1. Aukafallsfrumlög í nútímamáli

- (1) a. Mig vantar peninga.
b. Mér kólnar.
c. Mín var saknað.
- (2) a. Mér líkar fyrirlesturinn vel.
b. Mér leiddist bókin.
- (3) *Frumlagspróf Halldórs Ármanns Sigurðssonar (1991):*
 1. Neutral word order in declarative main clauses
 2. Subject-verb Inversion
 3. Position in subordinate clauses
 4. ECM
 5. NcI
 6. D/NcI
 7. Clause-bounded reflexivization
 8. Long distance reflexivization
 9. Control
 10. Extraction
 11. Word order in existential clauses
 12. Indefiniteness in það-constructions
 13. Heavy Subject Shift
 14. Cliticization
 15. Conjunction Reduction
 16. Relativization
 17. Object Shift

2. "Frumlagslausar setningar" í formáli

- (4) I visse tilfælde sættes et prædikat i 3die pers. ental for at udtrykke, at noget paa en vis tid indtræder eller finder sted, saaledes at der ikke kan tænkes paa noget udenfor liggende subjekt, hvorom prædikatet udsiges, men subjekts- og prædikatsforestillingen er smeltet sammen og indesluttet i det enkelte led. Om saadanne udsagn kan bruges benævnelsen «subjektløse sætninger». (Nygaard 1905:6-7)
- (5) a. þá var myrkt af nótt
b. dunar í skóginum

- (17) Meginniðurstaðan er sú að ÓS [ópersónulegar setningar, ER] séu í öllum megindráttum sömu gerðar í fornu máli og nú, og sterkar vísbendingar séu um það að aukaföll í ÓS hafi sömu setningarlegu stöðu í fornu máli eins og þau hafa nú, þ.e. hegði sér fyrst og fremst eins og frl. Höskuldur Þráinsson (1979:474-475) nefnir þann möguleika [að] ÓS hafi haft aðra gerð í fornu máli en nú [...]. Það sem hér hefur verið sagt um ÓS í fornu máli bendir þó til þess að ekki sé ástæða til að ætla að neinn verulegur munur sé hér á, og sú greining sem best lýsir nútímamáli, að þessu leyti, eigi eins við um íslenskt fornmál. (Helgi Bernóðusson 1982:210).
- (18) If we want, then, to operate with the term 'subject' for a language like Old Norse, it is meaningful only to the extent that we are willing to abandon the rule that says that "the subject is in the nominative". That rule at best expresses a tautology, and therefore it is uninteresting as a grammatical statement. It seems, however, that it may still be fruitful to use the term 'subject' for a NP that has a particular grammatical relationship to the verb and the rest of the sentence, and that has a certain role in the information structure of the sentence. This grammatical category can then be expressed by different surface cases, as is also the case with other grammatical categories, such as adverbials and direct objects. (Faarlund 1980)
- (19) For Old Norse, I defined 'subject' pretheoretically as a nominative NP, and the study of subject properties in Old Norse above did not give us any reason to establish a subject category on any other basis. (Faarlund 1987:40)
- (20) Old Scandinavian [...] has no syntactic process whereby an NP is advanced to subjecthood (i.e. nominative case) from a nonsubject role. Pragmatics and discourse functions play no part in subjecthood in Old Scandinavian as long as "subject" is understood as the nominative NP. (Faarlund 1992:166)

4. Frumlagspróf

- (21) a. honum_i þótti Styr bróðir sinn mjög sitja yfir sínum_i hlut og hafa ójafnað
við sig_i sem flesta aðra (Eyrbyggja saga, s. 563)
b. Þótti honum_i hinn mesti skaði eftir Sighvat bróður sinn_i (Íslendinga saga, s. 425)
- (22) a. Það var einn dag er Ófeigur karl_i gekk frá búð sinni og ____i var áhyggju-
mikið (Bandamanna saga, s. 12)
b. Honum_i líkar illa og ____i fer á fund Guðmundar og segir honum.
(Ljósvetninga saga, s. 1721)
- (23) a. taldi hann sér mjög misboðið í vígi Ingimundar (Guðmundar saga dýra, s. 135)
b. Þá hljóp Skíði upp í æði og kvað Jón vilja sitja um líf sitt og kvað sig
dreyma að hann vildi höggva höfuð af honum. (Íslendinga saga, s. 371)
- (24) Þau þrjú "frl.-próf" sem hér hafa verið reifuð benda öll í sömu átt, þ.e. að aukaföll í ÓS hafi haft setningarlega stöðu frl. Undir beina fullyrðingu um þetta atriði þyrfti þó að skjóta fleiri stöðum, - og traustari. Ekkert hinna þriggja prófa telst verulega sterk röksemd fyrir frl.-hegðun aukafalla í ÓS, en saman þrjú verður að telja að þau gefi sterka vísbendingu um að staða aukafalla í ÓS hafi ekki verið með öðrum hætti í fornu máli en er í nútímamáli. (Helgi Bernóðusson 1982:208)

- (25) Með þessu á Helgi við að ætla meggi að „frumlagsígildi“ í fornu máli hafi haft setningaleg einkenni frumlaga, önnur en fallmörkun, en ekki setningaleg einkenni andlaga. Ég tel ekki loku fyrir það skotið að það geti verið rétt skoðun. Á hinn bóginn sýnist mér að röksemdir Helga fyrir henni séu ófullnægjandi. Það verður sem sagt ekki séð að afturbeygingarpróf og tengieyðingarpróf geti með nokkru móti gefið sömu niðurstöðu í fornu máli og í nútímamáli því að afturbeyging og tengieyðing virðast að umtalsverðu leyti fara eftir öðrum reglum að fornu en þær gera nú. (Halldór Ármann Sigurðsson 1994:46)
- (26) a. Egill þakkaði konungi_i orð sín_i (*Egils saga Skallagrímssonar*, s. 440)
 b. Nú bið eg þig að þú látir þá_i kenna á sjálfum sér_i fyrir sín_i illyrði.
 (*Króka-Refs saga*, s. 1522)
 c. Það er mér sagt að þú grípir fyrir mönnum_i góss sitt_i
 (*Grettis saga Ásmundarsonar*, s. 1039)
- (27) a. Hann höggur sverðinu_i ... og kom ____i í þvertréið (*Brennu-Njáls saga*, s. 250)
 b. ... og er Egill sá skipið_i, þá kenndi hann ____i þegar
 (*Egils saga Skalla-Grímssonar*, s. 452)
 c. Og er þeir vissu ætt hans_i góða en ____i var vinsæll sjálfur þá hætta þeir til þess að eiga að honum. (*Bandamanna saga*, s. 1)
 d. "Vörn fannst í málinu_i," segja þeir, "og var ____i rangt til búíð."
 (*Bandamanna saga*, s. 9)
- (28) Þar eð svona er í pottinn búíð tel ég að ekki sé stætt á öðru en gera ráð fyrir þeim möguleika að „frumlagsígildi“ hafi verið andlög (í yfirborðsgerð) í fornu máli og að frá fornu fari til nútíma hafi átt sér stað breyting á venslum þeirra og ópersónulegra sagna (sbr. Höskuld Þráinsson 1979:474-476). (Halldór Ármann Sigurðsson 1994:47)
- (29) [...] það virðist í fljótu bragði fátíðara í fornu máli en nú að „frumlagsígildi“ séu í frumlagssæti. (Halldór Ármann Sigurðsson 1994:47-48)
- (30) [...] it should be emphasized here that Ss with PVONS do not seem to obey the same discourse conditions as Ss with topicalized NPs normally do. The PVONS do not have to be "already established discourse topics" as topicalized NPs normally are in Icelandic [...]. Consequently, there is nothing wrong with Ss containing PVONS as out-of-the-blue discourse starters. (Höskuldur Þráinsson 1979:467)
- (31) a. Þetta líkaði Melkorku þungt, þótti fóstrið of lágt (*Laxdæla saga*, s. 1554)
 b. Það líkaði Eyjólfu illa. (*Ljósvetninga saga*, s. 1708)
 c. Sá kostur líkar mér vel (*Fóstbræðra saga*, s. 809)
 c. Sjá ráðagerð líkaði flestum mönnum vel (*Ólafs saga helga*, s. 323)
 d. Það nafn líkaði Svíum illa (*Ólafs saga helga*, s. 342)
- (32) a. En Helga Droplaugarsyni líkaði illa er fé kom fyrir víg Tordýfils
 (*Droplaugarsona saga*, s. 350)
 b. Þórólfi bægifót líkaði stórilla við Arnkel er þrælarnir voru drepnir
 (*Eyrbyggja saga*, s. 575)
 c. Þeir Þorvarður og Þorvaldur bræður eru stórorðir en Kormáki líkar það illa.
 (*Kormáks saga*, s. 1502)
 d. Oddi líkaði stórilla málalok (*Brand-Krossa þáttur*, s. 2102)

(33)	1. persóna		3. persóna		1. persóna		3. persóna		
	SV	VS	SV	VS	SV	VS	SV	VS	
dreyma	9	39	39	39	koma	66	20	1186	240
skorta	5	5	10	13	fara	55	47	677	865
vanta	1	1	0	0	mæla	17	136	378	261
líka	19	15	64	25	segja	118	61	615	1899
leiðast	2	2	4	2	vita	204	436	255	56
þykja	220	645	291	185	vilja	616	1634	1576	299

- (34) a. ... en uggir mig ... að þú megir varla í kyrrðum sitja
(*Grettis saga Ásmundarsonar*, s. 1019)
b. "... En líkar mér," segir hann, "kvonfangið ..." (*Reykðæla saga*, s. 1753)
- (35) a. ... en vil eg segja yður hvað eg vil af yður (*Bárðar saga Snæfellsáss*, s. 69)
b. ... en veit eg hverjir gert hafa (*Hallfreðar saga vandræðaskálds*, s. 1222)
- (36) a. Það þykir mér ráð að vér höldum að landi (*Víglundar saga*, s. 1967)
b. Það dreymdi mig að eg þóttist kominn til Hvítár ...
(*Þórðar saga hreðu*, s. 2016)
- (37) a. Það ætla eg að þú sért hinn versti karl (*Bandamanna saga*, s. 37)
b. ... það veit eg að hann er í þínum híbýlum (*Fljótsdæla saga*, s. 218)
c. Það vil eg að við séum báðir saman ... (*Bandamanna saga*, s. 23)
- (38) a. Það uggi eg að þú sért sár (*Víga-Glúms saga*, s. 1909)
b. ... en það uggir mig að of lítt hafi á komið ...
(*Grettis saga Ásmundarsonar*, s. 1073)
- (39) [(34)-(38)] viser eit samband mellom nominativs-NPar og oblika NPar ved ei gruppe verb som tar eit perseptivt argument, og eksempla kan tolkast som argument for oblike subjekt i norrønt. (Kristoffersen 1994:58)

5. Ný rök gegn aukafallsfrumlögum

- (40) Med en gang kan vi slå fast at nominativledd skiller seg ut i norrønt ved å ha noen subjektsegenskaper som ingen av de andre leddtypene ser ut til å ha: For det første kongruerer ikke verbalet med ledd i andre kasus enn nominativ, for det andre er det bare nominativledd som kan gjennomgå lik-NP-stryking, og for det tredje kan nominativledd strykes friere enn andre ledd i imperativsetninger. (Mørck 1992:86)
- (41) Alle de norrøne og mellomnorske imperativsetningene som jeg har vært borti, har et verbal som tar eller kan ta et nominativledd, og jeg har ikke funnet noen imperativsetninger med et verbal som tar eller kan ta et potensielt oblikt subjekt. Det kan bety at det ikke fins imperativsetninger med uttrykt eller utelatt potensielt oblikt subjekt, men det kan også være at jeg tilfeldigvis ikke har kommet over noen slike setninger. (Mørck 1992:66)
- (42) Because of the semantics of verbs with PVONs - they virtually all denote a mental state [...] - it is hard to find acceptable examples illustrating their use in imperative constructions. (Barnes 1986:25)

- (43) a. Ég_i reyndi [að PRO_i lesa bókina].
 b. Ég skipaði Jóni_i [að PRO_i lesa bókina].
- (44) a. Ég vonast til að vanta ekki efni í ritgerðina. (Höskuldur Þráinsson 1979)
 b. Hann vonast til að leiðast ekki. (Halldór Ármann Sigurðsson 1989)
- (45) Den egenskap som i mitt tykke helt avgörande bevisar det oblika ledets subjektstatus är att det kan fungera som tankeobjekt i infinitivfraser [...]. (Falk 1995:203)
- (46) I norrønt ser det ut til at det bare er nominativssubjekt som kan vere strokne på denne måten [...]. (Kristoffersen 1991:85)
- (47) Både i det norrøne og i det mellomnorske materialet har jeg lett spesielt etter infinitivsledd med verb som kan knytte til seg et potensielt oblikt subjekt, for å prøve å finne ut om et slikt oblikt ledd kan bli fjerna ved lik-NP-stryking på samme måte som et nominativledd. Men jeg har ikke funnet noen eksempel som tyder på det, så jeg meiner at vi får holde fast ved at lik-NP-stryking bare virker på nominativledd, inntil noe anna kan dokumenteres. [...] Vi kan [...] nøye oss med å registrere at nominativledd ser ut til å stå i ei særstilling med omsyn til muligheten for å gjennomgå lik-NP-stryking, og behøver ikke å bry oss om årsaken til dette. [...] (Mørck 1992:71)
- (48) Examples of control verbs with quirky subjects are difficult to find, even in Modern Icelandic. (Eiríkur Rögnvaldsson 1991)
- (49) Muligheten til å kunne gjennomgå lik-NP-stryking kan f.eks. vanskelig settes opp som det eneste nødvendige og tilstrekkelige subjektskjennemerket, for det er nokså sjelden at et nominalt ledd er strøket ved denne transformasjonen. (Mørck 1992:90)
- (50) [...] Equi constructions are frequently rather bad when the deleted subject should have been an oblique (or non-nominative) one. A part of the reason is probably the fact that many of the Equi verbs require a complement with an active or agentive subject and the non-nominative subjects are generally not agentive. [(44a)] is among the better ones. (Höskuldur Þráinsson 1979:301)
- (51) [...] a part of the reason for the rather low acceptability of Ss like [(44a)] may be semantic, but there are probably other reasons too. Note, for instance, that the Equi infinitive does not indicate that the deleted (or understood) subject must have been idiosyncratically marked for case. That information is lost in Equi Ss. (Höskuldur Þráinsson 1979:470)
- (52) In the earliest extensive North Germanic texts (Old Icelandic), behavioral subject properties appear to have been associated with the dative experiencers of only one verb, *þykkia* 'seem'. In an extensive study of reflexive pronouns in Old Icelandic, Rose 1976 lists several instances in which dative experiencers of this verb serve as antecedents of reflexive pronouns (a function normally restricted to subjects) [...] There seem to be no attestations in which such reflexivization is controlled by passivized non-accusative objects, or by experiencer NP's other than those occurring with *þykkia*. (Cole, Harbert, Hermon & Sridhar 1980)

- (53) Faarlund 1980 peiker på at det refleksive pronomenet *sik* og eigendomspronomenet *sinn* med refleksiv funksjon i norrønt også kan vise til andre ledd enn subjektet. [...] Faarlunds konklusjon på dette er at eit nominativsledd i norrønt på dette punktet ikkje skil seg frå substantivledd med andre kasus: Dei kan alle kontrollere refleksive pronomen. Her ser det likevel ut til at han har oversett eit viktig skilje mellom dei to pronomena. (Kristoffersen 1991:81-82)
- (54) I nýslandsk kontrollerer subjekt i alle kasus, men ikkje objekt, refleksive pronomen. I norrønt er det ein skilnad på det refleksive pronomenet *sik* og eigendomspronomenet *sinn*, ved at bare subjekt kan kontrollere *sik*, mens også ledd med andre funksjonar kan kontrollere *sinn*. (Kristoffersen 1994:59)
- (55) Også eksempelutvalet på dette punktet hos Nygaard (1905:338-340) stadfester forskjellen mellom *sik* og *sinn*. Mellom eksempla på pronomen som refererer til subjektet, finn me både *sik* og *sinn*; mellom dei som refererer til andre ledd enn subjektet, finn me bare *sinn*. (Kristoffersen 1991:83).
- (56) a. úlfinum_i þótti sér_i það ekki ofurefli
 b. þá þótti þeim_i, er fúsir voru fararinnar og bannað var, súrskapur mikill hafður við sig_i
- (57) a. En þeim_i þykja áður brotin lög á sér_i. (Eyrbyggja saga, s. 622)
 b. ef honum_i þykir sér_i það nokkuð fullting. (Egils saga Skalla-Grimssonar, s. 467)
 c. og er það eigi kynlegt að slíkum mönnum_i þyki allt lágt hjá sér_i. (Laxdæla saga, s. 1611)
 d. En er hann sá bréf þetta virðist honum_i það bréf fjörráð við sig_i (Íslendinga saga, s. 352)
 e. Nú sýndist Lofti_i sér_i óvarlegt að sitja í Dýrafirði fyrir ófriði Þorvalds (Hrafn saga Sveinbjarnarsonar, s. 232)
 f. En það er fyrirætlan, ef maður sér tvo hluti fyrir sér, að kjósa annan þann sem honum_i sýnist sér_i nýtsamlegri. (Barlaams ok Josaphats saga; frá Kristoffersen 1991:83)
- (58) Íslandsk har oblike subjekt, med ei rad eigenskapar, også formelle, felles med nominativssubjektet. Norrønt, historisk sett forgjengaren til islandsk, har ved noen få verb oblike ledd som deler enkelte eigenskapar med subjekt. Samanlikna med oblike subjekt i nýslandsk, er det snakk om svært få eigenskapar [...]. (Kristoffersen 1991:89)
- (59) [...] vi har endt opp med en tradisjonell definisjon av subjektet som innebærer at dette leddet blir avgrensa til å omfatte bare nominativledd [...]. (Mørck 1992:95)

6. Ný rök með aukafallsfrumlögum

- (60) Sett i lys av drøftinga ovanfor blir svaret nei på spørsmålet om norrønt har oblike subjekt. Det som samtidig er heilt klart, er at testane i dei fleste tilfelle ikkje gir negativt svar, men heller at dei ikkje fungerer på norrønt. (Kristoffersen 1994:60)

- (61) Virkni kjarnafærslu er mismunandi bæði eftir tengingum aukasetninganna svo og merkingarflokkum þeirra. [...] Í setningum tengdum með *ef*, *en*, *meðan*, *og*, *síðan*, *uns* og *þegar* er kjarnafærsla yfirleitt frekar stíð þótt í flestum þessara setningagerða megi finna góð eða a.m.k. sémileg dæmi um kjarnafærslu. (Friðrik Magnússon 1990:115-117)
- (62) a. Jarl spurði Björn ef honum væri kunnleiki á Þórði.
(*Bjarnar saga Hítðalakappa*, s. 77)
b. En ef honum þykja á því óhægindi þá farið þér hingað.
(*Droplaugarsona saga*, s. 365)
c. Hann bað hvern að varast að ganga framan að honum meðan honum voru eigi nábjargir veittar.
(*Eyrbyggja saga*, s. 579)
d. Nú skuluð þér segja honum þau mín orð að eg mun verja oddi og eggju Noreg meðan mér endast lífdagar til
(*Ólafs saga helga*, s. 412)
e. Leið nú svo fram uns Þorfinns var heim von.
(*Grettis saga Ásmundarsonar*, s. 985)
f. Þegar honum þykir von að Bolli muni norðan ríða þá safnar hann mönnum og ætlar að sitja fyrir Bolla
(*Bolla þáttur*, s. 2099)
g. En það var þá siður þegar konungi var völlum haslaður að hann skyldi eigi herja að skammlausu fyrr en orustu væri lokið. (*Egils saga Skallagrímssonar*, s. 43)
- (63) [...] the antecedent of a LDR is usually a subject, even for speakers who accept some object-bound, clause-bounded reflexives. (Halldór Ármann Sigurðsson 1990:311)
- (64) a. Og er konungur frétti það þá líkar honum_i eigi þarvist þeirra og þykir eigi örvænt [að þeir muni þar eflast ætla til móts við sig_i].
(*Geirmundar þáttur heljarskinns*, bls. 3)
b. og þótti honum_i [sem fóstura sínum_i mundi mein að verða].
(*Ljósvetninga saga*, s. 1681)
- (65) a. Ég tel [að Sveinn hafi lesið bókina].
b. Ég tel [Svein hafa lesið bókina].
- (66) a. Ég tel [að Sveini leiðist bókin].
b. Ég tel [Sveini leiðast bókin].
- (67) a. Aron kvað sig dreymt hafa að biskup legði yfir hann skikkju sína um nóttina.
(*Íslendinga saga*, s. 276)
b. Gunnar sagði sér það vera nær skapi
(*Brennu-Njáls saga*, s. 159)
c. Ingólfur ... sagði þeim vera mál að setjast um kyrrt ... (*Flóamanna saga*, s. 730)
d. Þórður ... kvað Þorgeiri mjög missýnast ... (*Ljósvetninga saga*, s. 1657)
e. En þeir fengu ekki af Sumarliða og taldi hann sér mjög misboðið í vígi Ingimundar
(*Guðmundar saga dýra*, s. 135)
- (68) a. Þorgils kvaðst leiðast þarvistin
(*Flóamanna saga*, s. 750)
b. Þórður kvaðst þykja tvennir kostir til
(*Þorgils saga skarða*, s. 620)
c. Hrafn kvaðst sýnast að haldinn væri. (*Hrafns saga Sveinbjarnarsonar*, s. 242)
- (69) a. Hann sagðist [hafa lesið bókina]
b. Hann sagði [sig hafa lesið bókina]
- (70) [...] it must be stressed that the middle voice cannot be seen as a syntagm consisting of an active voice form with a reflexive clitic. Several facts show this clearly. (Kjartan Ottósson 1992:68)

- (71) a. Hann sagðist [vera ríkur]
 b. Hann sagði [sig vera ríkan]
- (72) a. Hann telst [vera ríkur]
 b. Hann telur [sig vera ríkan]
- (73) Hann sagðist [PRO hafa lesið bókina]
- (74) a. ___ virðist [Sveinn hafa lesið bókina].
 b. Sveinn_i virðist [t_i hafa lesið bókina].
- (75) a. ___ virðist [Sveini leiðast bókin.]
 b. Sveini_i virðist [t_i leiðast bókin.]
- (76) a. Árna kvaðst það illt þykja. *(Svínfellinga saga, s. 565)*
 b. Hrafni Oddssyni kvaðst það vel líka er nafnar hans voru þeim í sinni. *(Íslendinga saga, s. 666)*
 c. Honum kveðst það lög sýnast að nokkuð hefði fyrir komið *(Grettis saga Ásmundarsonar, s. 966)*
 d. Honum kvaðst illa hug um segja en játar þó að vita hvernig til vill takast um sinn. *(Reykðæla saga, s. 1777)*
 e. En henni lést agasamlegt þykja og kvað eigi kvinna vist þar vera. *(Hákonar saga herðibreiðs, s. 810)*
 f. Lést honum og það mestu þykja skipta. *(Íslendinga saga, s. 374)*
 g. Og þessa gerð sagði Sturla upp en Þórhalli læst vel líka og svo konu hans *(Sturlu saga, s. 85)*
- (77) a. Þá dreymdi mig hin sama kona og fyrr *(Laxdæla saga, s. 1615)*
 b. Sá maður dreymir mig jafnan *(Hallfreðar saga vandræðaskálds, s. 1206)*
 c. og nú dreymdi mig sú hin verri konan. *(Gísla saga Súrssonar, s. 931)*
- (78) a. Hún sýndist honum ríða grám hesti *(Gísla saga Súrssonar, s. 888)*
 b. Því ráðum við þér þetta að þér tækist allt vel því að þú virðist okkur vaskur mjög. *(Hrafnkels saga Freysgoða, s. 1410)*
 c. og virtist Haraldur hverjum manni vel. *(Haraldar saga gráfelds, s. 143)*
- (79) Þau rök sem færð hafa verið **gegn** tilvist aukafallsfrumlaga í fornu máli standast ekki; og jafnframt má finna ýmis rök sem mæla **með** tilvist aukafallsfrumlaga að fornu. Niðurstaðan er sú að engin eðlisbreyting hafi orðið á íslensku frá formáli til nútímamáls hvað varðar fyrirbærið aukafallsfrumlög; þau hafi verið til að fornu, en hins vegar geta vensl einstakra sagna við rökliði sína hafa breyst.